

CZU: 811.135.1(092)

**ALEXANDRU DÎRUL
LA 90 DE ANI DE LA NAȘTERE**

Alexandru Dîrul - 90 years from birth

Abstract: The distinguished scholar, a man of unceasing devotion to science, modest, benevolent and helpful in need, enthusiastic about scientific and historical truth, the habilitated doctor in philology Alexandru Dîrul died on 20 April 2015. The scientific community regrets the death of their colleague Alexandru Dîrul.

He was born on 21 March 1929 in the village of Lunga, Dubăsari district. After graduating from the middle school, he continues his studies at Moldova State University. After graduating from the University, he starts working at the faculty of Philology as a lecturer. Since 1957 until the last minute of his life, he worked at the Institute of Linguistics, ASM. The fields he was mostly concerned about are grammar, lexicology, semantics, stylistics, and speech cultivation. During the course of more than half a century, he published 300 works, including 5 monographs, 2 dictionaries (co-author), 6 textbooks (co-author). He has participated in a considerable number of national and foreign scientific forums.

Keywords: articles, grammatical category, speech cultivation, grammar, lexicology, negative and assertive opposition, semantics, stylistics.

Rezumat: Distinsul cercetător, om de nețărmurit devotament pentru știință, modest, binevoitor și săritor la nevoie, înflăcărat al adevărului științific și istoric, doctorul habilitat în filologie Alexandru Dîrul s-a stins din viață la 20 aprilie 2015. Comunitatea științifică regretă trecerea în eternitate a celui care a fost colegul Alexandru Dîrul.

S-a născut la 21 martie 1929 în satul Lunga, raionul Dubăsari. După absolvirea școlii medii își continuă studiile la Universitatea de Stat din Chișinău. După absolvirea Universității este încadrat în statele Facultății de Filologie în calitate de lector. 1957 până în ultima clipă

a vieții a activat în cadrul Institutului de Lingvistică al AȘM. Domeniile de care a fost preocupat cu precădere sunt gramatica, lexicologia, semantica, stilistica, cultivarea vorbirii. În decursul celei mai bine de jumătate de secol a publicat 300 de lucrări, inclusiv 5 monografii, 2 dicționare (coautor), 6 manuale (coautor). A participat la un număr considerabil de foruri științifice naționale și din străinătate.

Cuvinte-cheie: articole, categorii gramaticale, cultivarea vorbirii, gramatică, lexicologie, opoziții negativ-asertive, semantică, stilistică.

Colegul de breaslă Alexandru Dîrul, doctor habilitat în filologie, ar fi împlinit la 21 martie a. c. 90 de ani de la naștere, dacă moartea neîndurătoare nu i-ar fi curmat zilele la 20 aprilie 2015. Dar amintirea luminoasă și felul lui de a fi Om de o rară cumsecădenie, bunătate și omenie, coleg atent și săritor la nevoie, ce și-a consacrat întreaga viață cercetării limbii române, durează îndelung și dincolo de dispariția lui fizică.

Cunoscutul om de știință Alexandru Dîrul s-a născut în familia lui Mihail și Efimia Dîrul din satul Lunga, raionul Dubăsari (RASSM). După 7 ani de carte la școala din satul natal Sandu își continuă studiile la Dubăsari, fiind unicul băiat din clasă, într-un colectiv de 7 fete. N-am fi reținut atenția asupra acestui fapt, dacă nu aveam bănuiala că anume el a jucat un rol destul de important în formarea unor trăsături de caracter a viitorului lingvist. Afară de multe alte calități despre care am amintit deja, Al. Dîrul s-a distins printr-o nesimulată sficiune și printr-o delicatețe de față mare, crescută în atmosfera patriarhală a satului moldovenesc de altădată.

Totodată, trebuie să amintesc în treacăt de faptul că există o categorie de oameni despre care s-ar părea că nu prea ai ce spune: nu se bat cu pumnul în piept afișându-și virtuțile, la întâlniri, conferințe, simpozioane nu dau năvală să ocupe loc în rândurile din față și nici în prezidii nu-i vezi pirotind. De te afli într-o încăpere cu ei, poți discuta cu deosebită plăcere despre cele mai diverse lucruri, dar cu aceeași plăcere poți să-ți cauți de treburile tale, fără ca prezența și tăcerea lor să te incomodeze câtuși de puțin. Dacă nu sunt solicitați, ei pot să nu scoată o vorbă ore întregi, fiind mereu captivați de munca lor. Dar odată provocați la vorbă, ei te uimesc prin vastitatea și profunzimea cunoștințelor acumulate pe care le împărtășesc cu generozitate, dacă știi să fii un bun ascultător. Unul dintre acești aristocrați ai înțelepciunii a fost colegul Sandu Dîrul, care împreună cu compozitorul Eugen Doga, cu scriitorii Vladimir Beșleagă și Anatol Codru, cu literații Vlad Chiriac și Anatol Gavrilov, cu matematicianul Petru Soltan și mulți alții au constituit acea cohortă de transnistrieni, trimisă de Dumnezeu pentru a spăla rușinea adusă de sovietici în 1940, iar mai apoi în 1944, cu numele de „șantism”.

În vara groaznicului an 1947, lihnit de foame, dar setos de cunoștințe, cu atestatul de maturitate în buzunar cutezătorul A. Dîrul pornește spre Chișinău. Aspirația spre cunoaștere l-a făcut să pășească pragul Universității și să se înscrie la Facultatea Istórico-Filologică, secția de limbă și literatură moldovenească (cum se numea atunci). Cei cinci ani de studenție, ani grei de după război, au lăsat urme adânci în memoria și în suflul temerarului Alexandru Dîrul. Mai mult flămând decât sătul, îmbrăcat ca vai de el,

s-a cufundat cu uitare de sine în miraculosul univers Gutenberg, marcându-se prin aviditatea de a se informa asupra celor mai diverse probleme nu numai de filologie, ci și de cultură generală.

Întâmplarea a făcut să-i aibă colegi de curs și să beneficieze de prietenia lor pe Silviu Berejan, pe Petru Zadnipru, pe Nicolae Pecec, pe Gheorghe Nitbaliuc, care făcuse carte la licee românești, grație cărui fapt sfera intereselor lui s-a lărgit considerabil, extinzându-se la o rază interzisă și periculoasă pentru cei care încercau să treacă hotarul: era vorba de literatura, de cultura, de istoria..., într-un cuvânt, de spiritualitatea românească.

După absolvirea Universității și a aspiranturii (doctoranturii) este încadrat în statele Facultății la Catedra de limbă și literatură moldovenească în calitate de lector. Dar captivanta muncă de cercetare, de descoperire și asimilare a noi și nebanuite adevăruri, aventura cunoașterii și autodepășirii îl determină să abandoneze catedra în favoarea unui post de cercetător științific inferior la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a fostei URSS, sectorul de limbă contemporană. Peste un an, adică în 1958, susține teza de candidat în științe filologice (doctor) în materie de gramatică cu tema *Предлоги выражающие пространственные отношения в современном молдавском литературном языке*. Mai târziu în baza tezei, publică monografia *Cercetări asupra prepoziției în limba moldovenească*¹ (1963), înalt apreciată de specialiști, fiind considerată o contribuție considerabilă la cunoașterea unor aspecte esențiale ale acestui complicat și controversat instrument gramatical.

Înzestrat cu un fin simț lingvistic A. Dîrul pune permanent în circulație idei proaspete din domeniile puțin explorate sau mult controversate în știință. Mulți ani în șir se ocupă intens de studierea uneia dintre cele mai răspândite antiteze din limbă: opoziția negație-afirmație. Pornind de la legea dialectică a unității contrariilor, în cunoscuta monografie *Негативно-аффирмативные противопоставления* (1985) – studiu ce a stat la baza celei de a doua teze de doctorat, susținută cu brio în 1987, – A. Dîrul elaborează o viziune teoretică cu totul nouă asupra structurii câmpului semantic „negație-afirmație”, caracterizează (de pe pozițiile semanticii sintactice și a celei lexicale) mecanismul opoziției cercetate, raporturile de sistem dintre mijloacele de exprimare a acesteia și dă răspunsuri judicioase la o serie de întrebări principiale cum sunt: sfera de acțiune a opoziției negație-afirmație, așa-numita dublă negație, corelația dintre enunțul total-negativ și cel parțial-negativ etc.

În cele peste 300 de lucrări științifice ce poartă semnătura cercetătorului^{2**} – monografiile individuale și colective, studii, manuale, articole și recenzii publicate în culegeri și reviste de specialitate, îl caracterizează ca pe un om de știință înzestrat, cu o minte iscoditoare, cu un spirit de observație, a cărui sferă de interese s-a lărgit treptat,

¹ * Din motive bine cunoscute, în Republica Moldova, între anii 1944-1989, era impusă utilizarea pseudoglotonimului „limba moldovenească” (scrisă cu alfabet chirilic) pentru noțiunea *limba română literară*.

² ** Lista selectivă de lucrări ale doct. habilitat Alexandru Dîrul a fost publicată în revistele *Limba și literatura moldovenească* (nr. 2, 1989) și *Revista de lingvistică și știință literară* (nr. 1-3, 1999).

cuprinzând probleme de lingvistică generală, de filozofie a limbii, de gramatică, de istorie a limbii, de stilistică, de cultivare a vorbirii, de grafie, de ortografie, de lexicologie, de semantică, de teorie a traducerii, de sociolingvistică, de onomastică. Și în toate aceste domenii a știut să descopere aspecte nebănuite și să propună interpretări originale, judicioase și temeinic argumentate.

Pasionat totalmente de cercetare, A. Dîrul nu rupe legătura cu școala, cu procesul de instruire a tineretului studios. Se încadrează activ în munca de elaborare a manualelor de specialitate pentru facultățile de filologie din republică. Astfel, în 1956 publică (în colaborare cu Victor Comarnițchi un capitol despre prepoziție în *Curs de limbă moldovenească contemporană* (sub redacția lui A. T. Borșci, N. Corlăteanu, V.P. Soloviov). Totodată, contribuie în calitate de coautor la scrierea manualelor de limbă pentru școlile medii: *Limba moldovenească. Sintaxa. Manual pentru clasele 9-10*. (Sub redacția lui S.G. Berejan) (1957); *Gramatica limbii moldovenești. Fonetica. Morfologia. Manual pentru clasele V-VI* (1962). Nu mai mic este aportul lui A. Dîrul la alcătuirea și publicarea manualelor de gramatică pentru universități: *Curs de gramatică istorică a limbii moldovenești* (1964) (coautor); *Limba moldovenească literară contemporană (în trei volume). Volumul 2. Fonetica și Morfologia 1970* (coredactor și coautor); *Limba moldovenească literară contemporană. Sintaxa*, 1981 (coredactor și coautor).

Din anul 1961 colegul Dîrul activează de acum în postul de cercetător științific superior la sectorul de istorie a limbii, unde participă nemijlocit (în calitate de coautor și coredactor) la elaborarea altor lucrări de mare necesitate științifică și practică. Este demn de amintit doar *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, ce s-a bucurat de o înaltă apreciere atât în țară, cât și în străinătate.

Din inițiativa și cu participarea directă a lui, a fost creat Sectorul de cultivare a limbii, traducere și stilistică. Fiind mai mulți ani în fruntea acestui sector (1969-1980), s-a impus ca unul dintre cei mai harnici și consecvenți luptători pentru corectitudinea întrebuițării limbii materne, pentru propagarea normelor ei literare și pentru studierea aprofundată a legităților și tendințelor de statornicire a acestora. Întru realizarea scopului propus, scrie o serie de articole publicate în ziare, printre care și studiul *Probleme actuale despre limba presei* (1985, în colaborare cu H. Corbu), consacrat combaterii diverselor tipuri de greșeli și devieri de la normă, caracteristice atât în limba vorbită, cât și în cea scrisă. În același timp este unul dintre redactorii serialului *Cultivarea limbii*, unul dintre cei care au contribuit la întocmirea și redactarea *Dicționarului ortografic al limbii moldovenești* (ed. I, 1967; ed. II, 1978; ed. III – 1988). Concomitent, sub conducerea lui, apare culegerea tematică *Particularitățile lingvistice și stilistice ale prozei moldovenești contemporane*, în care se analizează măiestria scriitoricească și procedeele stilistice, folosite în operele artistice ale unor scriitori contemporani.

Începând din 1969, paralel cu munca de cercetare, dânsul desfășoară o activitate de organizator al științei academice, îndeplinind funcția de director adjunct al Institutului de Limbă și Literatură al AȘM (1969-1981), de director adjunct al Institutului de Lingvistică al AȘM (1988-1991). În 1980 este transferat la postul de șef de Secție de limbă contemporană, iar până în 2008 s-a aflat în fruntea Sectorului de gramatică, unde muncește fără preget. Aici parcurge cu răbdare, dar și cu mult randament toate treptele formării și afirmării sale intelectuale. La această secție contribuie în conti-

nuare la studierea stilisticii funcționale. Activitatea dânsului și-a găsit din plin expresie în monografia colectivă *Varietăți funcțional-stilistice ale limbii moldovenești* (1984), în care sunt examinate de pe poziții contemporane concepțiile privind varietatea funcțional-stilistică a formei literare de existență a limbii naționale.

În calitate de șef de sector la gramatică, depune eforturi susținute în vederea scrierii unei gramatici academice (în două volume), care, fiind o operă fundamentală de sinteză, va putea servi drept bază teoretico-științifică și metodologico-orientativă pentru toți acei ce se ocupă de gramatică, ca instrument de lucru și ca material didactic, precum și pentru toți acei ce sunt angajați în procesul de alcătuire a manualelor școlare și universitare. În acest răstimp bucură cititorul cu valoroasele monografii: *Schiță de gramatică funcțional-semantică a limbii române* (2002), *Categoriile gramaticale din perspectiva unităților limbii la diferite nivele* (2005), *Probleme de structură a limbii tratate din perspectiva gramaticii explicative, Studii și materiale* (2009), *Opozițiile negativ-asertive în structura semantică a limbii* (2013).

De asemenea, își aduce obolul la o serie de lucrări colective, unele dintre care l-au avut și în calitate de coordonator. Relevăm doar câteva titluri: *Curs de gramatică istorică a limbii moldovenești* (1964), *Ghid de conservare rus-român* (mai multe ediții – 1971-2004), *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație* (1991), *Dicționar ortografic cu elemente de ortoepie și de punctuație* (1991), *Dicționar de termeni lingvistici* (2008) etc. Mai multe dintre aceste lucrări au fost recenzate în literatura de specialitate atât din țară, cât și de peste hotare.

Rezultatele cercetărilor sale le-a expus sub formă de referate, comunicări, teze la diferite congrese, simpozioane, conferințe internaționale, republicane și regionale ale lingviștilor din diferite centre științifice și universitare din Moscova, Kalinin, Mensk, Ijevsk, Nalcik, Voronej, Sankt-Petersburg, Chișinău, Bălți, București, Cernăuți, Iași, Neapole, Suceava, Târgoviște etc.

În calitate de conducător științific al doctoranzilor a contribuit considerabil la pregătirea cadrelor de specialiști în domeniul lingvisticii. Sub îndrumarea sa 6 tineri și-au scris și și-au susținut tezele de doctorat: *Elena Constantinovici. Настоящее время изъявительного склонения в современном молдавском литературном языке (семантико-стилистическое исследование)* (1980), *Tatiana Cartaleanu. Семантика глаголов движения в современном молдавском литературном языке* (1985), *Petru Derescu. Стилистическая роль устно разговорных элементов в языке художественной литературы (на материале молдавского языка)* (1986), *Tamara Corcodel. Norma limbii literare: aspecte ale evoluției și funcționării ei* (1995), *Ion Bărbuță. Semnificație lexicală – semnificație gramaticală: posibilități de combinare și restricții (mecanismul de constituire a formelor gramaticale în limba română)* (1999), *Violeta Ungureanu. Verbele tranzitive în limba română* (2005). Majoritatea dintre aceștia au devenit specialiști buni în domeniul lingvisticii.

Ca cetățean și patriot, infatigabilul A. Dîrul combate vehement pseudoteoria despre existența unei așa-zise limbi și națiuni moldovenești, militează pentru statalitatea limbii române în Republica Moldova și repunerea în drepturile ei firești, pledează pentru revenirea la grafia latină, pentru recunoașterea identității lingvistice moldo-române, pentru reîntregirea neamului. Este foarte întristat că elevii autohtoni din școlile transnistriene

sunt privați pe nedrept de crinii latini. Este unul din autorii programului privind trecerea la scrierea bazată pe grafia latină, participă la emisiuni televizate consacrate acestei probleme, publică articole, ia cuvântul la diferite întruniri, este inițiatorul organizării unui sondaj public în susținerea actului de trecere la noua grafie. Acest improvizat sondaj a jucat ulterior un rol important (alături de argumentele științifice și istorice ale savanților) în adoptarea hotărârii finale. La 28 decembrie 1988, A. Dîrul a prezentat la *Comisia interdepartamentală pentru studierea istoriei și problemelor limbii moldovenești* raportul *Cu privire la legătura dintre caracterul romanic al limbii moldovenești și grafia latină* (întocmit de A. Dîrul, I. Dumeniuc, G. Rusnac). Deși revenirea la grafia latină era considerată de foștii guvernanți „o diversie ideologică”, raportorul Dîrul, bazându-se pe diverse argumente istorice, lingvistice peremptorii și pe un bogat material de fapte concludente, a fost la înălțime. În urma dezbaterilor în contradictoriu, la care au participat 10 oratori (academicieni, scriitori, ziariști, profesori), *Comisia...* adoptă, pe lângă alte concluzii valoroase cum ar fi: „Este necesar a se renunța la concepția cu privire la existența a două limbi est-romanice diferite, *recunoscându-se identitatea lingvistică moldo-română*”, și următoarea prevedere: „A interveni pe lângă Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Moldovenești cu propunerea să aprobe *trecerea la grafia latină...*” (Moldova socialistă, 1988, 30 decembrie, p. 1).

Dotat cu o mare capacitate de muncă, „Domnia Sa a fost unul dintre cei mai activi colegi în procesul de discutare a lucrărilor colective; știa să polemizeze fără a ofensa, își exprima părerea, nu fără a trece cu vederea meritele oponentilor săi. Avea grijă să-i îmbărbăteze pe cei care făceau primii pași în cercetare. Cu toate că era suprasolicitat ca director adjunct, ca șef de sector, mai avea și o serie de angajamente obștești: membru al Consiliului științific al Institutului de Filologie, președinte al Consiliului specializat de susținere a tezelor de doctor și doctor habilitat (până în 2008), membru al Comisiei interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești etc. Mai mulți ani a fost membru al colegiului de redacție la publicațiile periodice ale Institutului de Filologie (*Limba și literatura moldovenească*, *Revistă de lingvistică și teorie literară*, *Buletin de lingvistică*); de asemenea, redactor responsabil la diferite lucrări colective și individuale.

Activitatea științifică și administrativă a cercetătorului a fost înalt apreciată. I-a fost conferit titlul de Învățător Emerit al Republicii Moldova, a fost laureat al Premiului de Stat al Republicii Moldova și al premiului Academiei de Științe a Republicii Moldova, este deținătorul medaliei „Dimitrie Cantemir”.

Așa a fost bunul coleg și prieten, doctorul habilitat în filologie Alexandru Dîrul, cercetător profund, erudit și prodigios, neclintit patriot, principial ca un veritabil bărbat al neamului. El a rămas în inimile celor care l-au cunoscut prin faptele și omenia sa, prin exemplul său de pasiune pentru muncă, prin felul cum a transmis altora atâtea idei și sugestii, prin felul cum a știut să-și ducă până la urmă crucea hărăzită de Cel de Sus.

Teodor COTELNIC,
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)